

STÉPHANE PIERRÉ-CAPS
 La multination.
 L'avenir des minorités en
 Europe Centrale et
 Orientale.

EDITION ODILE JACOB. PARIS 1995

Ceea ce putem constata de la bun început, fără cel mai mic risc de a greși, este că lucrarea eminentului profesor de drept public de la Universitatea din Nancy este o lucrare fundamentală. Fundamentală prin actualitatea abordării, prin meticulozitatea prospecțiunii, dar mai ales prin curajul insolit cu care reușește să-și abandoneze ghiulelele unei culturi politice clădită pe cu totul alte principii.

Problema națională congelată, măturată sub covor sau declarată pur și simplu rezolvată pentru totdeauna revine în forță atât în Europa de după Maastricht, cât și în cea post-comunistă. În Europa de Est ne confruntăm cu o explozie greu controlabilă a naționalismului (printre exemplele citate, țara noastră ocupînd un loc important), a unui naționalism definit împreună cu Ernst Gellner ca „*teorie a legitimării politice a pretenției că limitele etnice corespund cu limitele politice.*”

O chestiune cît se poate de actuală, susține autorul, în măsura în care majoritatea comunităților statale din Europa Centrală nu sînt clădite pe populații omogene din punct de vedere național. „...Dacă nu vrem ca toată Europa să fie cuprinsă de un incendiu național ar fi vreme încă să constatăm că unitatea politică a statului. îndeosebi în Est, nu se poate confunda cu unitatea națională, într-un cuvînt, mai poate fi sugerată și o altă modalitate de trăire a statului și a națiunii. Această manieră de a fi se incarnează în ideea de *multinațiune*, care este o societate politică compusă din mai multe comunități naționale, dar unite printr-o voință de a împărtăși un destin comun. Pentru aceasta națiunea trebuie despărțită de stat. Nu este oare acesta proiectul Europei de la Maastricht, pe o calc diferită?”

Obiectul de studiu al autorului este Europa Centrală, chiar dacă dimensionată oarecum diferit față de tradiția locului. Ea cuprinde de fapt toată Europa de Est, de la țările Baltice pînă în inima Balcanilor, țări scăpate (deocamdată) din frățeasca îmbrățișare sovietică (respectiv, rusă). Dar atenția principală este orientată către spațiul fostului Imperiu Habsburgic, nucleul propriu-zis a ceea ce se numește în mod curent Mitteleuropa. E de mirare oare că autorul îl citează în

moto pe François Palacky, care împotriva amenințării panslavismului rus scria în 1848: „...si l’empire d’Autriche n’existait pas, il faudrait l’inventer et cela dans l’intérêt de l’humanité”? Dar dincolo de aluzii spirituale, ne găsim în fața unui studiu de factură „germanică” care nu se lasă pradă poeziei. Într-o lucrare de peste 300 de pagini Pierré-Caps ne poartă prin toate ungherele istoriei acestor teritorii, și în ciuda unor mici inexactități — văzute de ia înălțimea turnului Eiffel poate mai puțin conturate —, ceea ce ne copleșește este tocmai bogăția și prospețimea informației. Chiar dacă sîntem tentați să polemizăm cu autorul în unele chestiuni de detaliu — așa cum îi stă bine unei recenzii adevărate — trebuie să recunoaștem că ne aflăm în fața unei autorități greu de combătut cu instrumente științifice.

Chiar și o sumară trecere în revistă a titlurilor unor capitole și subcapitole poate să ne ofere o imagine destul de relevantă a ariei analizelor întreprinse de Pierré-Caps: „Revanșa națiunilor fără istoric; «Minorități care prelungesc o națiune învecinată» sau mitul Marii Națiuni: «Minorități transnaționale» sau dificultatea de a fi; «Minorități izolate» sau afirmarea de sine; Națiuni istorice și națiuni fără istorie: Iredentismul; Dreptul de supraveghere; Excluderea celui alt; Națiune de stat; Fiecăruia statul său național; Națiune culturală: Națiuni retardate; Unitatea prin limbă; Unitatea prin religie” etc., titluri ce vorbesc de la sine.

Stéphane Pierré-Caps dezvăluie cu o rară acuitate anatomia Europei Centrale și caracterul specific al identității sale din perioada modernă perindîndu-se în timp și spațiu prin toate punctele nodale ale unei Mitteleuropa cuprinzînd, după aprecierea autorului, un amestec a nouăsprezece popoare, diferențiate după criteriul limbii, dar și al religiei, printre care estonieni, letoni, lituanieni, bieloruși, polonezi, ucrainieni, cehi, slovaci, maghiari, români, sloveni, sîrbi, croați, macedonieni, bulgari, albanezi, greci, bosnieci musulmani și montenegreni, listă din care lipsesc încă minoritățile fără formațiune statală proprie în regiune.

Cu certitudine, autorul nu este un jurist rătăcit pe meleagurile istorici, de vreme ce unul dintre capitolele centrale cele mai masive ale cărții sale sînt consacrate analizei chestiunii din punctul de vedere al dreptului internațional. O retrospectivă istorică a reglementărilor în materie, dar și o analiză a celor mai recente documente internaționale cuprinzînd și *Convenția-cadru*, întregesc peisajul deosebit de complex al domeniului, pregătind în același timp platforma științifică pentru lovitura finală: pledoaria pentru *statul multinațional*. În timp ce o Europă de după Maastricht, în pană de proiecte politice, ține seama încă de total inadecvatul model francez al statului național, statele naționale ale Europei Centrale redescoperă rădăcinile multiculturale ale propriei societăți politice. „Desigur, acesta trezire la conștiință nu va exclude nici fenomenul statal, nici cel național. Ea provoacă doar la o regîndire a raportului dintre stat și națiune în alți termeni decît în aceea ai coincidenței. Analizînd vicisitudinile ideii multi-naționale autorul nu se ferește nici de dezvăluirea limitelor ideii de democrație,

în special sub varianta sa majoritară. Cel care găsește în tezele istoricului Jean Bérenger un reazăm pentru înțelegerea naufragiului imperiului austro-ungar sau a autogestiunii iugoslave nu se va sfi să dezvăluie toate anomaliiile obsesiilor teritoriale, ale inevitabilelor purificări etnice sau ale limitelor legii numerelor din cadrul democrațiilor majoritare, denumite de Robert Dahl „*poliarhii*”. „Întrucât rămîne închis în determinismul statului național, în care națiunea rimează cu statul — susține în continuare autorul — problema reprezentării parlamentare a minorităților naționale nu-și poate afla un răspuns într-adevăr satisfăcător. (...) Dacă minoritățile sînt în general prezente în parlamentele diferitelor țări din Est, această reprezentare va rămîne mereu imperfectă și în orice caz nu va corespunde niciodată importanței lor numerice reale, nici chiar importanței lor politice. (...) Departe de determinismul teritorial și aritmetic al statului național, această schimbare de perspectivă trece printr-un nou mod de a concepe raportul de la națiune la stat, prin instaurarea unei societăți politice de un nou tip bazată pe recunoașterea instituționalizată a fenomenului multinațional.”

Bazată pe o istoric specifică, identitatea Europei Centrale nu poate fi despărțită de dublul principiu al unității și pluralismului, din dialectica căruia își trage seva pînă în zilele noastre. „...Omogenitatea politică și obiectivarea frontierelor inerente acestei invenții a Europei Occidentale care constituie statul național, este profund inaplicabilă omologului său oriental, pur și simplu pentru că situația sa geopolitică nu se pretează la asta. A pretinde contrariul, sau a încerca cu orice preț să se facă state naționale pe ruinele spațiului iugoslav, spre exemplu. Înseamnă a semăna germenii «purificărilor etnice» și a consimți periodic la decupaje teritoriale și deplasări de populații, la războaie endemice și drame umane.” Pierré-Caps, acest observator neprotocolar și neiertător ale complicatelor realități ale spațiului danubian, nu se oprește aici, apelînd fără nici o sfială la formule neortodoxe care stîrnesc atîtea animozități în netămăduita noastră regiune. „Idee necunoscută în Franța, nu atît din cauza unor obstacole lingvistice cît datorită faptului că se opune punct cu punct modelului francez al statului național (...), *statul multinațional* nu se bazează pe logica teritorială clasică, suport indisolubil al statului național, ci pe *principiul autonomiei personale* care face din apartenența la o comunitate națională un *drept individual*, și conferă acesteia din urmă *drepturi colective*.” Ce-i drept, modelul citat de autorul francez este cel austro-ungar, practicat și în Transilvania acelei epoci. În care o comunitate etnică, „plecînd de la libera declarare a naționalității fiecărui cetățean major înscris într-un «cadastru național» constituia o entitate juridică, o asociație de persoane care gerase ea însăși interesele lor culturale naționale, cum ar fi în domeniul școlar, prin intermediul unui consiliu ales în mod democratic.” Care va fi destinul mult disputatei autonomii personale este întrebarea care îl preocupă și pe autorul studiului nostru. Răspunsurile pe care ni le oferă pot fi sugerate

poate de titlurile/subtitlurile din finalul cărții sale: „Democrație și supranaționalitate; Separarea statului de națiune; Spiritualizarea frontierelor; Viitorul democrației asociative”. În cadrul dezbaterilor generale privind sistemele politice ale mileniului III., ajunse uneori la temperaturi incendiare, cartea lui Stéphane Pierré-Caps va ocupa fără îndoială un loc central: în mijlocul ringului. □

(Elek Szokoly)